

טענין לירש וללוקחהקדמה

בפרק חזקת הבתים מופיעות שתי סוגיות דומות העוסקות בלוקח שקנה קרקע ממוכר. בא אדם שלישי וטען כי הקרקע הזאת שייכת לו, ואילו אותו מוכר שמכר את הקרקע ללוקח, גזל אותה ממנו.

ב"ב דף ל ע"א-דף ל ע"ב: "ההוא דאמר ליה לחבריה מאי בעית בהאי ארעא אמר ליה מפלניא זבינתה דאמר לי דזבנה מנך. אמר ליה את לאו קא מודית דהאי-ארעא דידי היא ואת לא זבינתה מינאי זיל לאו בעל-דברים דידי את. אמר רבא דינא קאמר ליה."

וכן גמרא דומה לזאת נמצאת בב"ב דף מא ע"ב: "ההוא גברא דדר בקשתא-בעיליתא ארבע-שני, אתא מארי דביתא אשכחיה א"ל מאי בעית בהאי ביתא? א"ל מפלניא זבינתה דזבנא מינך. אתא לקמיה דר' חייא א"ל אי אית לך סהדי דדר בה איהו דזבנת מיניה ואפילו חד יומא - אוקימנא לה בידך, ואי לא - לא. אמר רב הוה יתיבנא קמיה דחביבי ואמרי ליה וכי אין אדם עשוי ליקח ולימכור - בלילה? וחזיתיה לדעתיה! אי א"ל קמאי דידי זבנא מינך - מהימן, מיגו דאי בעי א"ל אנא זבנתה מינך."

לפי הראשונים, ההבדל בין שתי הסוגיות הוא בכך שבסוגיה בדף ל' אין ללוקח חזקת שלש שנים בקרקע, ואילו בסוגיה בדף מ"א נכתב במפורש שהלוקח ישב שני-חזקה באותו הבית.

מטרת מאמר זה הוא לעמוד על שיטות הראשונים השונות בהבנת סוגיות אלו, תוך כדי התמקדות מסוימת בשיטות הרשב"ם והתוספות, בגלל הבנותיהם השונות בענין טענין לירש וללוקח. ההתמודדות עם שיטות הראשונים תתבצע באמצעות בעיות מסוימות בהבנת הסוגיות שאליהן מתייחסים ראשונים אלו.

א. השאלה הראשונית שבה דנים מרבית הראשונים היא ממה נובעת הודאתו של הלוקח שהקרקע היתה בתחילה של המערער?

האם הוא מודה בכך בגלל ידיעתו העצמית שאכן כך היה המצב בתחילה? או שמא הוא אומר זאת מחמת דברי המוכר שסיפר לו על כך מבלי שהוא עצמו יודע אם באמת המערער היה הבעלים של הקרקע!

מספר ראשונים הבינו כי הודאת הלוקח אכן נובעת אך ורק מתוך דברי המוכר. התוספות רי"ד¹ לדוגמה בפירושו לסוגיה בדף ל ע"א

1. תוספות רי"ד ב"ב דף ל ע"א ד"ה "א"ל ולא את מודית"

מדייק זאת מלשון הגמרא. לטענתו, מתוך שהגמרא כתבה "ולאו את מודית לי" ולא כתבה ולא את ידעת דארעא דידי, מוכח כי הלוקח לא ידע מעצמו שהקרקע היתה של המוכר.

לעומת זאת, נראה כי רוב הראשונים הבינו שהלוקח ידע בעצמו שהקרקע היתה בתחילה של המערער. הרשב"ם בפרושו לסוגיה בדף ל ע"ב בריש ד"ה "אמר ליה מפלניא זבינתה דזבנה מינך" כותב: "שאמר לי בשעת מכירה שהוא לקחה ממך". משמע מלשוננו כי הפרט היחידי שהמוכר חידש ללוקח הוא - קניתי את הקרקע מן המערער. אם באמת המוכר הוא זה שחידש ללוקח שהקרקע היתה שייכת למערער, לכאורה צריך היה הרשב"ם לכתוב - שאמר לי בשעת מכירה שהקרקע היתה שלך והוא לקחה ממך.

כמו כן הרשב"ם בהמשך אותו דיבור כותב: "הלכך כיוון דהוא מודי למערער דשלו היתה, הודאת בעל-דין כמאה עדים דמי, וגם מודה הוא שאינו יודע אם לקחה המוכרה לו מן הבעלים אם לא". כאן רואים בברור את החילוק בלשוננו של הרשב"ם. כאשר הוא מדבר על הודאת הלוקח שהקרקע היתה של המערער הוא כותב "הוא מודי למערער דשלו היתה הודאת בעל-דין וכו'". ואילו כאשר הוא כותב על טענתו שהשדה נמכר למוכר, הוא כותב שהלוקח אינו יודע "אם לקחה המוכרה לו מן הבעלים אם לא". נראה כמובן שיש להסביר חילוק זה בכך שהלוקח יודע מעצמו שהקרקע היתה של המערער בעוד שענין מכירת הקרקע מן המערער למוכר נודע לו אך ורק מתוך טענתו של המוכר.

ועיין עוד בדברי התוספות בדף לא ע"א ד"ה "לאו קמודית", וכן בדברי הרי"ף² והרמב"ם³ לסוגייתנו שגם מדבריהם מוכח שהלוקח ידע מעצמו שהקרקע היתה של המערער.

מהן סברות הראשונים החולקים בענין זה?

רבנו יונה⁴ בפרושו לסוגייתנו בד"ה "הוא דא"ל לחבריה מאי בעית בהאי ארעא" סובר גם כן כדעת אלו שאומרים שהלוקח ידע מעצמו על בעלות המערער. לטענתו, במידה והלוקח היה יודע על בעלות המערער אך ורק מתוך דבריו של המוכר, הוא היה נאמן בדיוק כמוהו בקרקע. כשם שהמוכר היה נאמן לומר "שלו היתה ולקחתיה ממנו" (במידה והקרקע היתה אצלו) כך גם הלוקח הבא מכוחו בטענה זו (שטוען בשמו) זוכה בשדה "שהפה שאמר לו שהיתה השדה של המערער, הוא הפה שהתיר וא"ל שלקחה ממנו". כלומר, היות וקיבלנו את הודאתו של הלוקח משמו של המוכר שהקרקע היתה של המערער, כך אנו צריכים לקבל גם את טענתו, משמו של המוכר, שהמערער מכר את הקרקע למוכר.

2. רי"ף ב"ב דף טו ע"ב בדפי הרי"ף. ד"ה "הוא דא"ל".
3. רמב"ם הלכות טוען ונטען פי"ד הי"ד.
4. עליות דרבנו יונה ב"ב דף ל ע"א.

לעומת זאת, הרב"ד שאותו מצטט⁵ הרמב"ן חולק על רבנו יונה. לדעתו אומרים את הכלל של הפה שאסר הוא הפה שהתיר דווקא כאשר האוסרו אוסרו מידיעתו ומתירו מידיעתו. אולם כאן כאשר הודאת הלוקח וטענתו נובעות מתוך מה שהמוכר סיפר לו, אנו מאמינים להודאת המוכר שהקרקע היתה של המערער משום הודאת בעל דין כמאה עדים דמי, ואילו את טענתו שהוא קנה את הקרקע מן המערער אנו מקבלים בתור ספק. לכן, הקרקע תימסר לידי המערער שהרי אין ספק מוציא מידי וודאי.

נפע"ד לבאר בכוונת הרב"ד, כי יסוד דין הפה שאסר הוא הפה שהתיר הוא נאמנות הטוען ולא הוכחה על אמיתות טענתו. מתוך שהטוען הרשיע עצמו והודה שהוא מחוייב, אנו גם מאמינים לו כאשר הוא חוזר ומזכה את עצמו. אולם נאמנות זאת לא נובעת מכך שאנו מכירים באמיתות טענתו של הטוען אלא אך ורק מפני שהוא מוחזק עלינו כאדם ישר. לכן במקרה שלנו, שללוקח יש הפה שאסר הוא הפה שהתיר מחמת הודאתו של המוכר - אין הוא נאמן מכיוון שהוא עצמו לא קיבל חזקת ישרות (מאחר שהוא לא הרשיע את עצמו אלא רק אמר מה שהמוכר סיפר לו). וכן טענתו לא קיבלה משנה תוקף (שהרי אין בכוחו של הפה שאסר הוא הפה שהתיר להעניק לה זאת). לעומת זאת, נראה כי רבנו יונה סובר שהפה שאסר הוא הפה שהתיר נותן לטענתו של המוכר תוקף של אמת, ולכן לא משנה אם הוא טוען טענה זו מעצמו, או משמו של המוכר.

הרמב"ן⁶ דוחה את דברי הרב"ד. הוא כותב כי הלוקח עצמו נאמן לומר מפלוני לקחתיה שקנאה ממך משום מיגו שהיה יכול לומר השדה כלל איננה שלך. וכן אותו מוכר שמשמו הוא טוען טענה זו, היה נאמן לטעון מפלוני לקחתיה משום מיגו והיה זוכה בטענה זו בבית דין. לכן, היות והמוכר עצמו נאמן בטענה זו, וכמו כן גם הלוקח, ברור שהלוקח שבא מחמת המוכר בטענה זו - יהיה גם כן נאמן, שהרי כל אחד מהם כשלעצמו נאמן.

הרא"ש⁷ בסימן ז' לא מקבל את דברי הרמב"ן. (הוא לא מזכיר את הרמב"ן בפרוש אולם נלפע"ד כי דבריו מתייחסים לדברי הרמב"ן.) הוא מסכים כי המוכר עצמו היה נאמן לטעון מפלניא זבינתה במיגו של לא היו דברים מעולם, אולם אין זה מיגו טוב לגבי הלוקח. לדבריו, נוח לו ללוקח לטעון מפלניא זבינתיה דזבנה מינך משום שהוא סובר שימצא עדים שהמערער מכר את השדה למוכר. ולעומת זאת הלוקח חושש לטעון לא היו דברים מעולם שמא המערער מצא עדים שהשדה היתה שלו.

5. חדושי הרמב"ן ב"ב דף ל ע"א ד"ה "הכי גרסינן" באמצע הדיבור, "ואעפ"י שהרב ר' אברהם ברבי דוד" וכו'.

6. חידושי הרמב"ן שם "ואין הדברים ההלו אצלי אלא דברי הבאי" וכו'.

7. רא"ש ב"ב פרק חזקת הבתים סימן ז'.

לכן היות וללוקח עצמו אין זה מיגו טוב, ברור שכאשר הוא בא גמיגו זה מחמת דברי המוכר, אין הוא נאמן. (ואכן כל דברי הומב"ן מתבססים על כך שגם הלוקח עצמו נאמן. אולם במידה והוא לא נאמן ברור לי שגם הרמב"ן יודה שאין זו טענה טובה.) ועיין בדברי הפילפולא-חריפתא⁸ שמבאר בדברי הרא"ש מדוע המוכר יהיה נאמן במיגו של לא היו דברים מעולם, ואילו הלוקח לא יהיה נאמן במיגו זה.

הרב הרשלר⁹ בהגותו על רבנו יונה, מסביר את יסוד מחלוקתם של הרא"ש ורבנו יונה.

רבנו יונה סובר כי למערער אין מוחזקות בקרקע משום שאין לו עדים שהיא היתה שייכת לו. ולעומת זאת המוכר מקבל מוחזקות זו, בגלל טענת "הפה שאסר הוא הפה שהתיר". לכן הלוקח הבא מכוחו של המוכר, ושוהה בקרקע הזאת זמן מסויים - נחשב מוחזק. לפיכך, במידה והמערער רוצה לזכות בקרקע, הוא זה שצריך להוכיח את טענתו. על המערער חל דין של מוציא, ועליו מוטלת חובת ההוכחה. ברור אם כן כי גם אם ללוקח לא יהיה מיגו, הקרקע תישאר אצלו שהרי הוא המוחזק ואין זה תפקידו להביא ראיה לנכונות דבריו, אלא תפקיד המערער.

לעומת זאת, הרא"ש סובר כי טענת המיגו לא מקנה למוכר מוחזקות בקרקע, אלא אך ורק נאמנות כנגד טענתו של המערער. כל זמן שאין הכחשה בפועל על טענת הבעלות של המערער - יש לו חזקת בעלים. לכן המוכר שיש לו מיגו טוב נאמן להכחיש את טענת המערער, והקרקע תישאר אצלו. אולם הלוקח שלא נאמן במיגו זה יפסיד את הקרקע. שהרי המערער הוא זה שנחשב המוחזק ועל הלוקח מוטל התפקיד להביא ראיה לטענתו.

ונלפע"ד להרחיב דבריו של הרב הרשלר, ולומר כי הראב"ד סובר כשיטתו של רבנו יונה, ואילו הרמב"ן סובר כשיטת הרא"ש.

הראב"ד מסכים עם רבנו יונה, שהפה שאסר הוא הפה שהתיר נקנה למוכר מוחזקות. הוא חולק עליו רק בגדרי הפה שאסר הוא הפה שהוטר. לדעתו כלל זה חל רק במידה שהאוסרו אוסרו מידיעתו והמתירו מונירו מידיעתו. לכן הלוקח לא יקבל את מוחזקותו של המוכר.

באופן דומה אפשר לומר כי הרמב"ן סובר כשיטת הרא"ש. למיגו יש כח לתת למוכר נאמנות ולא מוחזקות. לכן חובת ההוכחה מוטלת על הלוקח ולא על המערער. אולם שלא כדעת הרא"ש, הוא סבור שהמיגו הזה הוא טוב גם ללוקח, ולכן הוא יהיה נאמן והקרקע תשאר אצלו.

8. "פלפולא חריפתא" על הרא"ש שם. אות י'.

9. באורים על עליות דרבינו יונה פרק "חזקת הבתים" הערה 88.

ב. הגמרא בדף מא ע"ב אומרת: אם הלוקח טוען שהמוכר קנה את הקרקע בפניו מן המערער, יהיה נאמן במיגו שהיה יכול לומר למוכר ממך קניתי את הקרקע. "אי א"ל קמאי דידי זבנה מינך מהימן מיגו דאי בעי א"ל אנא זבנתה מינך".

ממה נובעת נאמנותו של הלוקח בטענה זו? ר' עקיבא איגר (רע"א)¹⁰ וכן קצות החושן¹¹ כותבים כי הוא נאמן מדין חזקה שיש עמה טענה, ולא משום המיגו שהיה יכול לומר למוכר "מינך זבינתה". ללוקח יש טענה מצויינת של "קמאי דידי זבנה מינך" וכן שנות חזקה (הגמרא במפורש כותבת שם שהלוקח גר בבית ארבע שנים), ולכן הוא נאמן מדין חזקה שיש עמה טענה, אף ללא המיגו.

רע"א מגדיל לומר, כי בטענה של מיגו הלוקח לא יהיה נאמן, אלא הוא נאמן רק בחזקה שיש עמה טענה. לדבריו, מיגו של "דאי בעי אמר מינך זבינתה" אינו מיגו טוב ללוקח. הלוקח יחשוב שאם הוא יטען שקנה את הקרקע מן המערער, המוכר יביא שטר מכירה המוכיח שהמערער מכר דוקא לו את הקרקע, והוא יקבל את השדה. לכן הלוקח לא נאמן במיגו זה, אלא הוא מקבל את השדה בגלל החזקה עם הטענה שיש לו.

רע"א מוסיף עוד כי הנפקא מינא בין מיגו ובין חזקה שיש עמה טענה היא במציאות בה יש עדים פסולים שהקרקע לא זזה מתחת ידו של המערער. אם נאמר שהנאמנות של טענת "קמאי דידי זבנה מינך" היא בגלל המיגו, הרי שכאן הלוקח לא יהיה נאמן, משום שאין אומרים מיגו שמכחיש עדים פסולים. אולם אם נאמנות הלוקח בטענה זו, היא בגלל חזקה שיש עמה טענה, הרי שזו עדיין טענה טובה והקרקע תשאר אצלו.

כיצד מסתדרים רע"א והקצות עם לשון הגמרא בדף מא ע"ב שממנה משמע שנאמנות הלוקח היא מחמת המיגו?

לדעתם, כוונת הגמרא לומר שהלוקח יהיה נאמן בטענה של "קמאי דידי זבנה" משום חזקה שיש עמה טענה, כמו שאם הוא היה טוען "מינך זבינתה" הוא היה נאמן בגלל חזקה שיש עמה טענה. כלומר הגמרא לא התכוונה לומר שהלוקח נאמן בטענה זו משום שהיה יכול לטעון "מינך זבינתה", אלא כוונתה היא שכמו שאם היה טוען מינך זבינתה היה נאמן (משום חזקה שיש עמה טענה), כך גם כשהוא טוען "קמאי דידי זבנה מינך" הוא נאמן מאותה סיבה.

10. שו"ת ר' עקיבא איגר ח"ג תשובה כ"ט.

11. קצות החושן קמ"ו ס"ק י"ב ד"ה "ובעיקר הקושיא שהקשה".

דעות הראשונים בענין זה

שיטת התוספות: מלשון התוספות¹² בדף ל ע"א מוכח בעליל שהלוקח נאמן בטענת "קמאי דידי זבנה מינך" משום מיגו. (ואף קצות החושן¹³ מודה שזוהי דעתו.) התוספות כותב שם לענין מיגו למפרע "אבל ודאי השתא דאמר מפלניא זבינתה דזבנה מינך והודה שהיתה שלו תו לא מצי למיטען קמי דידי זבנה מינך או קמי דידי דר בה חד יומא מיגו דאי בעי אמר בתחילה לא היתה שלך מעולם". וכן הוא כותב בהמשך דבריו: "והא דקאמר התם רב וחזיתיה לדעתיה דחביבי דאי הוה א"ל קמי דידי זבנה מינך הוה מהימן ליה במיגו דאי בעי אמר מינך זבינתה, לא קאמר שהיה עדיין נאמן בטענה זו, אלא כלומר אי הוה טעין מעיקרא קודם שהודה וכו'". מוכח מדבריו שנאמנות הלוקח היא משום מיגו. וכן אפשר להוכיח זאת מעוד מקומות בתוספות עיי"ש. (ברור שאם נאמנות הלוקח היתה משום חזקה שיש עמה טענה לא היה כאן מיגו למפרע כלל שהרי הוא לא נאמן מחמת מיגו.)

שיטת הטור: לעומת זאת מלשון הטור¹⁴ נראה כי נאמנותו של הלוקח איננה מחמת המיגו (וכך גם טוען קצות החושן בדעת הטור).

הטור כותב שם: "טען המחזיק מפלוני קניתיה והוא קנאה ממך בפני, או אפילו לא אמר בפני ויש לו עדים שדר פה המוכר אפילו יום אחד או שעה אחת בתורת דירה הוי חזקה, שטוענין ללוקח זה שהחזיק בה שאותו שמכר לו קנאה מהמערער וכו'".

הטור לא מזכיר כאן כלל את ענין המיגו כאשר הוא מדבר על טענת הלוקח "מפלוני קניתיה והוא קנאה ממך בפני". לעומת זאת הוא אומר שטוענים ללוקח במידה ויש לו עדים שהמוכר גר שם יום אחד. ברור שבמקרה זה שטוענים ללוקח, הוא נאמן משום חזקה שיש עמה טענה. (הטענין נותן ללוקח את הטענה שעמה החזקה שלו מועילה.) לכן היות והטור סתם דבריו ולא פירש מהי הנאמנות בטענת "מפלוני קניתיה והוא קנאה ממך בפני" ניראה לי לומר כי גם כאן כוונתו היתה שהלוקח נאמן משום חזקה שיש עמה טענה.

שיטת הרשב"ם: קצות החושן רוצה לומר ששיטת הרשב"ם מתאימה לשיטתו ומסביר כי לדעת הרשב"ם הלוקח נאמן משום חזקה שיש עמה טענה. הוא מביא ראיה לדבריו מדברי הרשב"ם בסוגיה בדף לא ע"א. הגמרא דנה שם במחלוקת עולא ונהרדעי בענין טוען וחוזר וטוען. "זה אומר של אבותי וזה אומר של אבותי, האי אייתי סהדי דאבהתיה היא, והאי אייתי סהדי דאכלה שני חזקה... הדר א"ל אין דאבהתך היא וזבנתה מינך, והאי דאמרי לך דאבהתי דסמיך לי עלה כדאבהתי".

12. תוספות ב"ב דף ל ע"א ד"ה "לאו קמודית" באמצע הדיבור.

13. טור חו"מ סימן קמ"ו (כ) ד"ה "טען המחזיק".

[תרגום: כל אחד מבעלי הדין טוען שהקרקע היתה של אבותיו. הראשון מביא עדים שהקרקע היתה של אבותיו, ואילו השני מביא עדים שהוא אוכל בשדה שני חזקה. לאחר מכן השני חזר בו והודה שהקרקע היתה של אבותיו של הראשון. הוא טען שאמר שהקרקע היתה של אבותיו משום שנראה בעיניו כאילו היתה של אבותיו, אולם הוא לא התכוון להכחיש את עדי הראשון ולומר שהקרקע לא היתה בידי אבותיו של הראשון.]
 "עולא אמר טוען וחוזר וטוען" [פרוש: בעל דין יכול לחזור ולהסביר את דבריו הראשונים בבית דין ולכן השני נאמן בטענתו], "נהרדעי אמרי אינו טוען וחוזר וטוען" [ולכן הראשון יקבל את השדה שהרי יש לו עדים שהיא היתה של אבותיו].

בהמשך הסוגיה הגמרא אומרת כי נהרדעי מודים לעולא "שטוען וחוזר וטוען" כאשר השני מסביר שהוא התכוון לומר שהשדה היתה של אבותיו שקנו אותה מאבותיו של הראשון (ובכך הוא לא סותר דבריו הראשונים אלא רק מוסיף עליהם).

הרשב"ם בד"ה "ומודו נהרדעי" כותב שם: "בזה שטען מתחילה של אבותי וחזר וטען של אבותי שלקחתי מאבותיך דחוזר וטוען ומהימן, דאינו עוקר דבריו הראשונים כלל אלא מוסיף עליהן. וכיוון דהחזיק בה שלש שנים מוקמינן לה בידיה דחזקה שיש עמה טענה היא, דמה לו לשקר דאי בעי אמר מינך זבנתה ואכלתיה שני חזקה, כי אמר נמי של אבותי שלקחתי מאבותיך מהימן. ואע"ג דגבי יורש קיימא לן לקמן בפרקין דאין צריך טענה מאחר שהחזיק בה שלש שנים היאך היתה של אביו, אבל ראיה בעי שהחזיק בה אביו יום אחד. הכא אין צריך להביא עדים שהחזיק בה אביו כלל, שהרי זה טען טענה גמורה וחזקה שיש עמה טענה היא."

קצות החושן כותב כי מתחילת דברי הרשב"ם: "וכיון דהחזיק בה שלש שנים מוקמינן לה בידיה דחזקה שיש עמה טענה היא", וכן מסוף דבריו: "שהרי זה טען טענה גמורה וחזקה שיש עמה טענה היא", משמע כי השני נאמן בטענת אבותי לקחתי מאבותיך משום חזקה שיש עמה טענה. לכן ברור כי גם בטענת "קמאי דידי זבנה מינך", הנאמנות היא משום חזקה שיש עמה טענה.

קצות החושן לא חושש למה שהרשב"ם כתב באמצע דבריו "דמה לו לשקר דאי בעי אמר מינך זבנתה ואכלתיה שני חזקה, כי אמר נמי של אבותי שלקחתי מאבותיך מהימן" (שמהם נראה לכאורה כי הוא נאמן משום מיגו) וכותב כי עיקר דברי הרשב"ם הם בסופו ובתחילתו.

כן ראיתי ראיה על דרך שיטתו של קצות החושן מן הרשב"ם בסוגייתנו (דף מא ע"ב) שכותב בד"ה "מיגו דאי בעי אמר": "הילכך כיון דטעין נמי טענה מעלייתא אני יודע שממך לקחה מהימן דהשתא הוי ליה חזקה שיש עמה טענה, אבל כי טען מפלניא זבנתא בחזקת דאמר לי דזבנה מינך, אבל איני יודע אם לקחה ממך אם לאו - היינו חזקה שאין עמה טענה הואיל ואפילו יום אחד לא נראה דדר בה". גם כאן הרשב"ם משתמש במינוח של "חזקה שיש עמה טענה", כאשר הוא מדבר על

נאמנות הלוקח בטענת קמאי דידי זבנה מינך.

לעומת זאת הגר"ש רוזובסקי¹⁴ מוכיח מדברי הרשב"ם בדף מז ע"א כי הלוקח נאמן משום מיגו.

הגמרא מביא שם מימרא: "אמר רבי יוחנן אומן אין לו חזקה, בן אומן יש לו חזקה, אריס אין לו חזקה, בן אריס יש לו חזקה, גזלן ובן גזלן אין להן חזקה". הגמרא רוצה ללמוד על איזו מציאות ר' יוחנן מדבר ומקשה: "היכי דמי אי אתו בטענתא דאבוהון אפילו הנך נמי לא?" [פרוש: אם הם טענו את הטענות של אביהם, מדוע לא כולם פסולים?]

מפרש הרשב"ם: "אי דאתו הנך בנים בטענתא דאבוהון זאמרי אבינו הורשה לנו ומש"ה בן גזלן אין לו חזקה, דכי האי גוונא אין טוענין ליורש דכיוון דמכח גזלן קאתי, ואיהו לא טעין מאבי אני יורש דזבנא מינך קמאי דידי דלהימניה ע"י מיגו דמצי אמר זבנית מינך הלכך חזקה שאין עמה טענה היא שהרי אין לאבא חזקה, וגם הבן הבא מכוחו אין חזקתו חזקה. וכיוון דמכח אבוהון קאתו אפילו הנך בן אומן ובן אריס נמי לא להוי להו חזקה".

רואים מדברי הרשב"ם בפירוש שהלוקח נאמן בטענת "קמאי דידי זבנה מינך" משום מיגו של זבינתה מינך.

כיצד אם כן נדחה את ראיות קצות החושן?

נלפע"ד כי כוונת הרשב"ם בגמרא בדף לא ע"א היא שאכן הלוקח נאמן בטענת קמאי דידי זבנה מינך משום מיגו של דאי בעי אמר מינך זבנתה. אולם מיגו זה טוב דווקא כאשר טענת קמאי דידי זבנה מינך היא טענה עם חזקה. הנאמנות של הלוקח נובעת מהמיגו, אולם המיגו עצמו יכול להאמר דווקא כאשר יש חזקה עם טענה. וזוהי כוונת הרשב"ם בכותבו "וכיוון דהחזיק בה שלש שנים מוקמנין לה בידיה דחזקה שיש עמה טענה היא דמה לו לשקר דאי בעי אמר מינך זבנתה ואכלתיה שני חזקה וכו'" - היות ויש לו חזקה עם טענה הוא יכול לטעון מיגו ולזכות בקרקע.

וכן מוכח מלשון הרשב"ם בדף ל ע"ב ד"ה "אמר ליה מפלניא זבינתא": "ולא אמרינן מיגו דאי בעי אמר אנא זבתנה מינך ואכלתיה שני חזקה כדאמר מפלניא זביתנה זבנתה מינך נאמן שהוא עצמו אינו יודע אם זבנה המוכר מיניה דמערער אם לאו". וכן בהמשך דבריו: "אבל החזיק זה שלוש שנים וטעין מפלניא זבינתה זבנתה מינך קמאי דידי, כלומר שידעתי בברור שלקחה מינך נאמן מיגו דאי בעי אמר אנא זבינתה מינך ואכלתיה שני חזקה".

14. שיעורי הגר"ש רוזובסקי. ב"ב פרק חזקת הבתים, בדין חזקת ג' שנים (עמ' 238).

כלומר הלוקח נאמן במיגו רק כאשר יש לו טענה ברורה שהמוכר קנה את השדה מן המערער בפניו.

ונראה לומר בהבנת דברי הרשב"ם כי לא יתכן שהלוקח יזכה בקרקע רק משום שהיה יכול לטעון טענה טובה (טענת מינך זבינתה ואכלתיה שני חזקה) בעוד שלמעשה הוא לא טוען דבר. אם הלוקח בעצמו אינו יודע אם הטענה שבזכותה הוא רוצה לזכות בקרקע היא טענה טובה, כיצד נאמין לו בטענה זו רק משום שהיה יכול לטעון טענה טובה יותר? לכן כדי שהלוקח יהיה נאמן במיגו זה הוא צריך טענה עם חזקה.

ועיין בהוכחה שהבאתי לדברי קצות החושן בדף מא ע"ב שגם שם זוהי כוונת דבריו. (הרשב"ם אומר שם את דבריו בד"ה "מיגו דאי בעי אמר" ודן שם בחזקה שיש עמה טענה ובחזקה שאין עמה טענה. ונראה כי כוונת דבריו שרק בחזקה שיש עמה טענה הלוקח נאמן במיגו).

שיטת הרמב"ם: נראה מדברי הרמב"ם¹⁵ כי הוא סובר כשיטת רע"א והקצות. כלומר שהלוקח נאמן משום חזקה שיש עמה טענה בלבד.

וז"ל הרמב"ם: "הביא זה המחזיק עדים שפלוגי שמכרה לו דר בה אפילו יום אחד, או שאמר לו בפני לקחה ממך ואחר כך מכרה לי, מעמידין אותה בידו. שהרי יש לו טענה עם חזקתו ואילו רצה טען ואמר ממך לקחתיה שהרי יש לו שני חזקה".

הרמב"ם כותב בתחילה את המציאויות שבהן השדה נשאת ביד הלוקח. מציאויות אלו הן:

א. כאשר למחזיק יש עדים שהמוכר גר בה לפחות יום אחד.

ב. כאשר המחזיק טוען בפני לקחה ממך ואחר כך מכרה לי.

רק לאחר מכן הוא כותב את הסיבה שהלוקח נאמן בטענות אלו: "שהרי יש לו טענה עם חזקתו, ואילו רצה טען ואמר ממך לקחתיה שהרי יש לו שני חזקה".

הרמב"ם מסביר בתחילת דבריו שהלוקח נאמן משום חזקה שיש עמה טענה. ורק לאחר מכן הוא מזכיר את הענין של ממך לקחתיה.

ונראה לומר כי הוא אכן סובר שהלוקח נאמן משום חזקה שיש עמה טענה בלבד. שהרי הרמב"ם מתייחס בדבריו אלו גם למציאות הראשונה שהלוקח הביא עדים (שהרי הרמב"ם כתבה ביחד עם המציאות השניה מבלי להסביר את טעמם בנפרד), וברור כי הלוקח נאמן במציאות זו משום חזקה שיש עמה טענה, ולא משום מיגו (שהרי זוהי מציאות של טענין,

15. רמב"ם הלכות טוען ונטען פי"ד הי"ד.

שבית דין טוענים ללוקח כדי שיהיה נאמן בחזקה שיש עמה טענה). לכן גם במציאות השניה המובאת כאן (טענת בפני לקחה ממך) הוא יהיה נאמן משום חזקה שיש עמה טענה בלבד.

מדוע אם כן הרמב"ם כתב בסוף דבריו שהלוקח נאמן בטענת ממך לקחתיה? הוא כתב זאת כדי להשמיענו שלוקח יכול להיות נאמן בחזקה שיש עמה טענה בלבד, ולכן הוא נאמן גם בדינים שהביא בראשית דבריו. כך משמע גם מלשונו שכתב: "ואילו רצה טען ואמר", ולא כתב: במיגו שהיה אומר ממך לקחתיה וכו'.

אחרי שבארנו בדעת התוספות והרשב"ם כי הלוקח נאמן בטענת קמאי דידי זבנה מינך משום מיגו, צריך עדיין להבין מדוע באמת הוא לא יהיה נאמן בטענה זו בגלל טענה שיש עמה חזקה?

כתב ר' שמעון שקאפ בחידושי לבבא בתרא (סימן י"ב) כי חזקה שיש עמה טענה מועלת אך ורק להוכיח על בעלותו של המחזיק עצמו ולא על בעלות של איש אחר שלא החזיק. בכוחה של החזקה להוכיח שהשדה שייכת למחזיק משום שהוא ישב בשדה, בעוד שבעל השדה שתק ולא עשה דבר. על כן יש רגליים לדבר שבעל השדה מכר למחזיק את השדה (כפי שכותב הרמב"ן בטעמי החזקה). אולם אין בכוחה של החזקה להוכיח שמישהו אחר שלא החזיק הוא הבעלים.

לכן ברור שבמקרה שלנו טענה שיש עמה חזקה בלבד לא תועיל. ללוקח יש חזקת שלש שנים והוא טוען שהמוכר קנה את השדה מן המערער בפניו. כלומר הלוקח בעצם רוצה להוכיח שהמוכר קנה את השדה מן המערער על ידי החזקה שהוא החזיק בשדה. וכבר אמרנו שאין בכוחה של החזקה להוכיח בעלות של מישהו אחר שאינו המוחזק.

2. הגמרא בדף מא ע"ב חידשה כי הלוקח נאמן בטענה של קמאי דידי זבנה מינך משום מיגו דאי בעי א"ל אנא זבנתה מינך. האם הגמרא התכוונה לכך שהלוקח יהיה נאמן אך ורק במיגו זה או שמא הוא יהיה נאמן גם במיגו שהיה יכול לומר לא היו דברים מעולם? (והגמרא כתבה דווקא מיגו של מינך זבנתה משום שבמקרה זה ללוקח היו שני חזקה!)

הנפקא מינא בין שתי הטענות היא כמובן במציאות שללוקח אין שנות חזקה. אם נאמר שהלוקח נאמן במיגו של לא היו דברים מעולם, הרי שהוא יכול לטעון קמאי דידי זבנה מינך במיגו זה ולזכות בקרקע אע"פ שאין לו שנות חזקה, אולם אם נאמר שהלוקח אינו נאמן לטעון לא היו דברים מעולם, טענת קמאי דידי זבנה מינך לא תעזור לו. הוא לא יכול לטעון מיגו של לא היו דברים מעולם, וכמו כן הוא לא יכול לטעון מיגו של זבנתה מינך (שהרי אין לו שני חזקה).

שיטת תוספות: התוספות¹² בדף ל ע"א כותב בפרוש שהלוקח נאמן במיגו של לא היו דברים מעולם, וזה לשונו: "אבל בעובדא דהכא

משמע שלא היה למערער עדים מדקאמר לאו קא מודית אי הוה טעין קמי דידי זבנה מינד, או דר בה חד יומא היה נאמן אף על פי שלא החזיק שלש שנים מיגו דאי בעי אמר לא היתה שלך מעולם".

שיטת הרמב"ם: לעומת זאת מלשון הרמב"ם¹⁵ אפשר לדייק, שהלוקח נאמן רק במיגו של מינד זבינתה. וזה לשונו: "הביא זה המחזיק עדים שפלוני שמכרה לו דר בה אפילו יום אחד, או שאמר לו בפני לקחה ממך ואחר כך מכרה לי, מעמידין אותה בידו. שהרי יש לו טענה עם חזקתו, ואילו רצה טען ואמר ממך לקחתיה שהרי יש לו שני חזקה".

הרמב"ם מסביר שהלוקח נאמן משום מיגו "ואילו רצה טען ואמר ממך לקחתיה שהרי יש לו שני חזקה" כלומר שדווקא מפני שיש לו שני חזקה הוא יכול להיות נאמן במיגו, אולם במידה ולא היתה לו חזקה נראה מדבריו שאין הלוקח נאמן (כלומר הלוקח לא יכול לומר מיגו של לא היו דברים מעולם כאשר אין לו חזקה).

הבנה זו בדברי הרמב"ם נכונה כמובן רק במידה ואנו לא מקבלים את שיטת רע"א¹⁰. אם אנו לומדים כשיטתו שנאמנות הלוקח בטענת קמאי דידי זבנה מינד היא משום חזקה שיש עמה טענה ולא משום מיגו, הרי שאין מקום כלל לחקור איזה מיגו מועיל ללוקח, שהרי בכל מקרה מיגו לא יעזור לו כלל, בין מיגו דזבנה מינד, ובין מיגו של לא היו דברים מעולם. הוא יהיה נאמן רק אם תהיה לו חזקה עם טענה.

שיטת הרשב"ם: הרשב"ם¹⁶ בסוגיה בדף ל ע"ב מזכיר בטענת קמאי דידי זבנה מינד מיגו של אנא זבינתה מינד ואכלתיה שני חזקה, ואין הוא מזכיר מיגו של לא היו דברים מעולם.

ואמנם התוספות¹² בסוגיה מבין שהרשב"ם סובר שאין אומרים מיגו של לא היו דברים מעולם, וחולק עליו בענין זה.

אולם מאידך גיסא הרשב"ם¹⁶ בסוף ד"ה "אמר ליה מפלניא זבנתה דזבנה מינד" כותב כי במציאות של סוגייתנו שבה ללוקח אין חזקת שלש שנים, עדים שהחזיק המוכר בשדה יום אחד לא יועילו ללוקח "והכא בהאי עובדא אפילו אם באו עדים שהחזיק בה יום אחד אותו המוכר אבל אין יודע אם לקח אותה אם לאו אינו מועיל כלום מאחר שזה לא החזיק שלש שנים וגם הראשון אין לו שטר מכירה מן הבעלים".

הרשב"ם אומר כאן כי הלוקח לא יהיה נאמן במידה ואין לו חזקה כאשר יש לו עדים שהמוכר גר בה יום אחד. אולם הוא לא כותב שהלוקח לא יהיה נאמן כאשר אין לו שני חזקה אם הוא טוען קמאי דידי זבנה

16. רשב"ם ב"ב דף ל ע"ב ד"ה "אמר ליה מפלניא זבינתה דזבנה מינד".

מינך. ואמנם אפשר לכאורה לדייק מלשונו: "אבל אין יודע אם לקח אותה אם לאו אינו מועיל כלום", כי במציאות שהלוקח כן יודע שהמוכר קנה את הקרקע מן המערער (כלומר בטענת קמאי דידי זבנה מינך), הוא נאמן אע"פ שאין לו חזקה.

הש"ך (חו"מ סימן קמ"ו ס"ק י"ג) מבין שהרשב"ם סובר שמיגו של לא היו דברים מעולם יועיל, ומדייק זאת מדבריו במספר אופנים עיי"ש.

לטענתו גם התוספות הבין שהרשב"ם סובר כך והוא חלוק על הרשב"ם רק בשני עניינים אחרים. (במציאות שהלוקח הביא עדים דבר בה חד יומא כאשר לא היו לו שנות חזקה, וכן בהבנת פשט הסוגיה.) ונראה לומר כי הש"ך הבין בדברי התוספות²²: "וכדבריו כן הוא היכא דיש עדים למערער שהקרקע היתה שלו, אבל בעובדא דהכא נשמע שלא היה למערער עדים מדקאמר לאו קא מודית וכו' נאמן מיגו דאי בעי אמר לא היתה שלך מעולם", כי דוקא בסוגיה הזאת הרשב"ם סובר שנצטרך חזקת שלש שנים משום שיש עדים למערער, אולם כאשר אין לו עדים הלוקח יהיה נאמן בטענת לא היו דברים מעולם (ולכן התוספות מקשה עליו שמשמע מפשט הסוגיה שגם כאן אין למערער עדים).

וקשה לפענ"ד לדברי הש"ך. שהרי הרשב"ם²³ כותב בפירוש שבסוגייתנו לא היו עדים למערער. לכן נראה שהתוספות הבין את הרשב"ם כפי שהסברנו בתחילה עיי"ש.

אם הרשב"ם באמת סובר שמיגו של לא היו דברים מעולם הוא מיגו טוב, מדוע הוא לא כותב זאת במפורש? עיין בדברי הש"ך הנ"ל שמביא תירוץ אחד. ולי נראה שהרשב"ם אמר כאן דוקא מיגו של מינך זבנתה כאשר ללוקח יש חזקה, משום שזהו המיגו שעליו מדברת הגמרא המקבילה בדף מא ע"ב. הגמרא שם עוסקת במציאות שללוקח היתה חזקה ולכן היא אומרת מיגו זה. הרשב"ם שמצטט את הגמרא בדף מא ע"ב מביא את המיגו באותו אופן שהוא מובא שם. אולם בהחלט יתכן שהוא סובר שגם מיגו של לא היו דברים מעולם הוא מיגו טוב.

על כל פנים עדיין לא פשוט כלל מדוע הרשב"ם לא הזכיר מיגו זה! לכן נראה להכריע כמו שיטת התוספות ברשב"ם שאין אומרים מיגו של לא היו דברים מעולם.

וצריך להבין מדוע הלוקח לא יהיה נאמן במיגו זה? מדוע הוא נאמן דוקא במיגו של מינך זבנתה ואין הוא נאמן במיגו של לא היו דברים מעולם?

כבר הזכרתי (בסעיף א.) את דברי הרא"ש²⁴ שאם הלוקח לא ידע שהקרקע היתה של המערער מעצמו אלא מדברי המוכר, הוא לא יהיה נאמן במיגו של לא היו דברים מעולם אע"פ שהמוכר עצמו נאמן במיגו זה (הגמרא שם מדברת במציאות שלא היו שני חזקה עיי"ש). הרא"ש כותב שם שנוח לו ללוקח לטעון מפלניא זבינתה דזבנה מינך, משום שזוהי

סובר שימצא עדים שהמערער מכר את השדה למוכר. ולעומת זאת, הוא חושש לטעון לא היו דברים מעולם שמא המערער ימצא עדים שהשדה היתה שלו, לכן מיגו זה לא טוב עבורו.

ונראה לומר כי דברי הרא"ש הללו מתרצים גם את שאלתנו. הלוקח לא נאמן בטענת לא היו דברים מעולם משום שזה לא מיגו טוב עבורו. ולעומת זאת מיגו של מינך זבינתה, במציאות שללוקח יש חזקה, הוא מיגו מצויין.

הלוקח מוחזק בקרקע, ואם הוא היה טוען מינך זבינתה אפילו אם המערער היה מביא עדים שהקרקע היתה שלו הוא לא היה יכול להכחיש את הלוקח.

הב"ח (טור חו"מ סימן קמ"ו ס"ק כ"ד) וכן הדרישה (טור חו"מ סימן קמ"ו ס"ק כ"ד) מבארים את שיטת הרשב"ם. לדעתם הוא סובר כי הלוקח לא נאמן במיגו של לא היו דברים מעולם. לדעתם הלוקח לא נאמן במיגו זה משום שזהו מיגו נגד עדים. יש לנו אנון סהדי שטענתו של הלוקח היא טענה שיקרית שהרי ללוקח אין שטר מכירה שהמוכר מכר לו את הקרקע, או שנות חזקה שמעידות שהוא הבעלים (ולכן יש אנון סהדי שהקרקע לא שייכת לו שהרי אם הוא היה הבעלים, הוא היה שומר על השטר כל שנות החזקה). וכן הוא עצמו מודה שהקרקע היתה שייכת למערער. לכן ברור שהקרקע תחזור למערער.

ועיין בפירוש הש"ך שהבאתי לעיל שדוחה את דברי הב"ח והדרישה וטוען כי מאחר שהלוקח טוען בטענת ברי (קמאי דידי זבנה מינך) המיגו שלו מועיל.

מכל מקום, לא הבנתי כיצד הב"ח והדרישה אומרים שללוקח אין שטר מכירה מן המוכר, והרי הרשב"ם¹⁶ בפרוש כותב שהיה לו שטר בד"ה "אמר ליה מפלניא זבינתה דזבנה מינך", וזה לשונו: "כלומר שאמר לי בשעת מכירה שהוא לקחה ממך, ומשאר שלא טען ואכלתיה שני חזקה שטר מכירה שלו עודנו בידי". ואולי הם הבינו שדברים אלו מתייחסים דווקא למוכר. כלומר שהלוקח טוען כי למוכר יש עדיין את שטר המכירה מן המערער, שהרי המוכר לא ישב שם שלש שנים. אולם קשה להסביר כך שהרי הרשב"ם כותב בסוף דבריו "וגם הראשון אין לו שטר מכירה מן הבעלים". כלומר, שידוע לנו שלמוכר אין שטר מכירה מן המערער.

ונלפע"ד לבאר שהלוקח לא יהיה נאמן במיגו של לא היו דברים מעולם משום שזהו מיגו להוציא. המערער נעשה מוחזק בקרקע בעת שהלוקח הודה שהקרקע היתה שייכת לו. ולכן אי אפשר להאמין לטענת קמאי דידי זבנה מינך במיגו שהיה יכול לאמר לא היו דברים מעולם. שהרי על ידי הנאמנות של המיגו הוא רוצה להוציא את הקרקע מידי המערער, ואין בכוחו של המיגו לעשות זאת.

לעומת זאת כאשר הלוקח מוחזק בקרקע וטוען קמאי דידי זבנה מינך במיגו דאי בעי אמר מינך זבינתה - הוא יהיה נאמן שהרי זהו מיגו להחזיק בלבד. הלוקח נשאר מוחזק בקרקע אע"פ שהוא הודה שהקרקע

היתה של המערער מכיון שיש לו חזקת שלש שנים. לכן כל מה שהוא צריך זו טענה עם חזקתו שתשבור את טענת המערער ותסביר את שהייתו בקרקע. במקרה זה המיגו מספיק חזק כדי שנאמין לטוען.

יוצא מכאן כי במקרה שהלוקח מוחזק ומסיבה מסויימת לא יכול לטעון מינדן זבינתה, וטענתו היא מיגו של לא היו דברים מעולם - יהיה נאמן (שהרי זה מיגו להחזיק).

לעומת זאת לפי שיטת הרא"ש לא יהיה נאמן, שהרי טענת לא היו דברים מעולם כשלעצמה אינה טענה טובה.

י. הגמרא בדף מא ע"ב אומרת שאם הלוקח מביא עדים שהמוכר גר בשדה לפחות יום אחד, השדה תשאר אצלו. "אי אית לך סהדי דדור בה איהו דזבנת מיניה ואפילו חד יומא אוקימנא לה בידך".

מסבירים הראשונים כי השדה תשאר אצלו משום שבית דין טוענים בשבילו את הטענה שהיה המוכר לו טוען וזוכה בקרקע. דין זה נקרא "טוענין ללוקח".

המקור של דין זה הוא מגמרא¹⁷ בפרק "לא יחפור".

המשנה שם אומרת שאדם שעושה שובך יונים צריך להרחיק את השובך מן העיר כדי שהיונים לא יזיקו את גינות העיר. בסוף אותה משנה נאמר שאם אדם קנה שובך מפלוני בעיר, הוא מוחזק באותו השובך ולא צריך לפצות את שכניו על נזקי היונים, "ואם לקחו אפילו בית-רובע הרי הוא בחזקתו".

על כך אומרת שם הגמרא: "אמר רב פפא ואיתימא רב זביד זאת אומרת טוענין ללוקח וטוענין ליורש".

רש"י שם (ד"ה "טוענין ליורש") מפרש: "טוענין ליורש וטוענין ללוקח - בית דין פותחים פה וטענה ליורש וללוקח שערער אדם עליהן ויש לו עדים שהיתה שלו או של אבותיו, וזה אומר ירשתיו מאבא או לקחתיו מפלוני שהחזק בו ימים רבים, והביא עדים שהחזק בו אביו או המוכר לו שלש שנים, אע"פ שלא טען - והן לקחו ממך או מאבותיך, טוענין לו בית דין ופותחים לו פה... ומתנ' דקתני הרי הוא בחזקתו אשמועינן דהיכא דלקחה מאחר ובאו וערערו עליו אין צריך להרחיק, אלמא טוענין ליה בשבילו שאותו שלקחה ממנו נתפייס עם סביביו במעות עד שנאותו".

17. ב"ב דף כג ע"א.

נראה בפשטות מדברי רש"י כי בכוחו של בית דין לטעון ללוקח (וכן לירוש) טענה הגיונית שבזכותה הוא יזכה בקרקע.

מהו כוחו הממשי של טענין ללוקח?

אלו טענות יכול בית דין לטעון עבור הלוקח?

את השאלות הללו ננסה לבאר באמצעות סוגיותנו. השאלה המרכזית אשר באמצעותה ננסה לברר דין זה היא למה מתכוונת הגמרא בדין: "אי אית לך סהדי זדר בה איהו דזבנת מיניה ואפילו חד יומא, אוקימנא לה בידך!"

האם היא מתכוונת לכך שהלוקח יהיה נאמן רק בתנאי שיש לו שני חזקה? או שמא נאמר שאפילו אם אין לו שני חזקה יהיה נאמן במידה והביא עדים שהמוכר לו גר בה לפחות יום אחד?

שאלה זו נתונה במחלוקת ראשונים. הרשב"ם והרשב"א סוברים שטענין ללוקח רק במידה ויש לו שני חזקה. לעומת זאת התוספות והרמב"ן סוברים, שאם הלוקח הביא עדים שהמוכר גר בה יום אחד, בית דין כבר יטענו בשבילו.

שיטת הרשב"ם: הרשב"ם כותב שדין טענין יחול רק במידה וללוקח יש שנות חזקה.

בסוגיה בדף ל ע"ב¹⁶: "והכא בהאי עובדא אפילו אם באו עדים שהחזיק בה יום אחד אותו המוכר, אבל אין יודע אם לקח אותה אם לאו, אינו מועיל כלום מאחר שזה לא החזיק שלש שנים, וגם הראשון אין לו שטר מכירה מן הבעלים".

וכן בסוגיה בדף מא ע"ב בד"ה "אפילו חד יומא": "כדי לאמת דבריך ואוקמה בידך הואיל והחזקת שני חזקה ושוב לא תצטרך להביא עדים שלקחה מבעליו אותו שמכרה לך, משום דטוענין לירוש וטוענין ללוקח דהבא משום ירושה ומשום מקח אינו צריך טענה, אלא ראיה שדר בה המוכר לו יום אחד בעי".

והנה משמע מלשון הרשב"ם בסוגיה בדף נב ע"א¹⁷ כי טוענים לירוש את הטענה שהיה טוען אביו וזוכה בשדה. הגמרא מביאה שם מימרא של שמואל ומקשה שלפי שיטתו נמצא שטוענים ליתומים טענות שאביהם לא היה יכול לטעון.

מפרש שם¹⁸ הרשב"ם בד"ה "כלום טענין להו ליתמי" (באמצע הדיבור): ואע"ג דאמרינן טוענין לירוש גבי חזקת ג' שנים, שאע"פ

18. רשב"ם ב"ב דף נב ע"א ד"ה "כלום טענין להו ליתמי".

שלא דר בו אביו אלא יום אחד, וזה החזיק ג' שנים אחרי כן הוא חזקה. ואע"ג דאבוהון לא מהניא ליה חזקת שלש שנים לומר לקוח הוא בידי אלא א"כ יש עמה טענה - אתה מכרתו לי אתה נתתו לי במתנה, וגבי בנו לא בעינן טענה זו, אלא מאבי ירשתי. אלמא טענינן להו

ליתמי מאי דלא מצי אבוהון למטען. לא דמי, דהתם נמי אין טוענין בשביל היתומים אלא שאביהן קנאה מן המערער, כמו שהיה הוא האב יכול לטעון, ולפיכך הויא חזקה אע"ג דלא טענו מידי".

גם כאן ברור שיחול דין של טענינן ליתמי (או ללקוחות) רק כאשר ללוקח יש שנות חזקה. אולם צריך להבין דין זה. אם אנו אומרים שטענינן ללוקח את מה שהמוכר היה יכול לטעון ולזכות בשדה מדוע שלא נאמר דין זה כאשר ללוקח אין שנות חזקה? שהרי המוכר עצמו היה יכול לטעון מינך זבינתה במיגו של לא היו דברים מעולם ולזכות בשדה, לכן מן הראוי היה שבית דין יטענו טענה זו גם בשביל הלוקח!

מבארים הרשב"א¹⁹ והרמב"ן²⁰ בשיטת הרשב"ם כי בית דין טוענים ליורש וללוקח ירק כאשר הטענה שאותה היה יכול לטעון המוכר יכולה להיות נכונה גם במציאות העכשווית. כלומר כאשר הלוקח מוחזק בית דין יכולים לטעון בשבילו שהמוכר קנה את השדה מן המערער אע"פ שהלוקח עצמו מודה שהשדה היתה של המערער. אולם כאשר אין ללוקח שני חזקה שוב לא שייך לטעון בשבילו שהמוכר היה זוכה בה מזדין מיגו של לא היו דברים מעולם, שהרי הלוקח בעצמו מודה שהקרקע כן היתה שייכת למערער.

שיטת התוספות והרמב"ן: התוספות²¹ והרמב"ן²⁰ דוחים את דברי הרשב"ם. לטענתם טוענים ללוקח אע"פ שאין לו שנות חזקה. וזה לשון התוספות בשם הרשב"א (ר"ש משאנץ): "ובעובדא דידן אי הוה מייתי המחזיק סהדי דדר ביה חד יומא, נראה לרשב"א דהוה לאוקומי לארעא בידיה אע"ג דליכא מיגו מ"מ טענינן ללוקח מאחר שהיה המוכר נאמן לומר זבינתה מינך במיגו דאי בעי אמר לא היתה שלך מעולם. ואף על גב דהאי לוקח ידע שהיתה שלו והוי כחז טהדא מכל מקום הוי מיגו".

התוספות אומר כי אדם יכול לומר מיגו אע"פ שיש עד אחד שמכחיש את המיגו שלו (ועיין בהוכחתו מנסכא דר' אבא). לכן המיגו של המוכר דאי בעי אמר לא היו דברים מעולם הוא מיגו טוב אע"פ שהלוקח מכחיש זאת.

19. חידושי הרשב"א, ב"ב דף ל ע"א ד"ה "מעשה דההוא דא"ל לחבוייה" בסוף הדיבור "כתב ר' שמואל".
20. חידושי הרמב"ן, ב"ב דף ל ע"א ד"ה "הכי גרסינן" באמצע הדיבור "והרב ר' שמואל".

ברור שנקודת המחלוקת בין התוספות לרשב"ם היא לא בשאלה האם אפשר לומר מיגו כנגד עד אחד. בהחלט יתכן שגם הרשב"ם מודה שמיגו נגד עד אחד הוא מיגו טוב. אולם הוא סבור שהיות והלוקח עצמו מודה שזהו מיגו שיקרי, ברור שבית דין לא יטענו זאת בעבורו. לעומת זאת התוספות סבור שבדין טענינגן בית דין יטענו ללוקח או ליורש כל טענה שאותה יכול היה הלוקח לטעון, אע"פ שטענה זו לא רלבנטית כלפי הלוקח עצמו.

מהי סברת המחלוקת בין הרשב"ם לתוספות במהות דין טענינגן?

כבר כתבתי בשם הגרש"ש²¹ (בסעיף ב.) כי חזקה שיש עמה טענה מועלת אך ורק להוכיח את בעלותו של המחזיק עצמו אך אין היא מועלת להוכיח בעלות של מישהו אחר שאינו המחזיק.

ונראה שזוהי נקודת המחלוקת בין הרשב"ם לתוספות.

התוספות סובר שדין טענינגן ליורש וללוקח הוא מצד עצמו של היורש והלוקח, כלומר ניתן להוכיח את בעלות המוכר על ידי השתמשות במצבו העכשווי של הלוקח. בית דין טוענים שהמוכר אכן קנה את הקרקע מן המערער משום שבעל הקרקע שתק ולא מיחה על כך שהלוקח יושב בשדהו. הטענה ללוקח היא מדין פתח פיך לאילם - שהרי הלוקח לא יכול לטעון בעצמו. לכן במציאות שלנו כאשר ללוקח יש עדים שהמוכר גר בשדה לפחות יום אחד, בית דין טוענים עבורו אע"פ שאין לו שנות חזקה, שהרי המוכר עצמו היה זוכה בשדה במצב זה בטענת קניתי במיגו של לא היו דברים מעולם.

לפיכך אם אנו אומרים שדין טענינגן הוא מצד עצמו של הלוקח, גם הלוקח יהיה נאמן בטענה זו אע"פ שלו עצמו אין מיגו ואין חזקת שלש שנים; שהרי כל הסיבה שצריך חזקת שלש שנים היא מפני שלקונה יש ריעותא שאין לו את שטר המכירה. לכן הוא צריך חזקה של שלש שנים שלמות אע"פ שמדינא היה ראוי שהוא יזכה בשדה לאלתר, כי יש רגליים לדבר שהשדה שלו מתוך כך שהבעלים לא מיחה.

אולם אצל הלוקח שלנו לא שייכת הריעותא הזאת, אי אפשר לבוא אליו בטענות היכן שטרך, שהרי הוא בא כאן מחמתו של מוכר. על כן הוא יהיה נאמן בטענה שבית דין יטענו עבורו - שהמוכר קנה את הקרקע מן המערער.

לעומת זאת הרשב"ם סובר כמו הגרש"ש כי חזקה שיש עמה טענה מועלת אך ורק להוכיח את בעלותו של המחזיק עצמו (במקרה שלנו - הלוקח), ולא מועלת להוכיח בעלות של מישהו אחר שאינו המחזיק (במקרה שלנו - המוכר).

21. חידושי ר' שמעון שקאפ, ב"ב סימן י"ב.

לכן נצטרך לומר כי בית דין יטען ללוקח אך ורק טענות אשר המוכר עצמו היה זוכה בהן. כלומר שדין טענינון הוא לא מצד הלוקח עצמו אלא מצד המוכר.

לפיכך כאשר ללוקח אין שנות חזקה, בית דין לא יטען בשבילו שהמוכר קנה את הקרקע מן המערער. שהרי הלוקח עצמו לא נאמן בטענה זו במיגו של לא היו דברים מעולם, וכן המוכר לא יכול להיות נאמן בטענה זו בחזקתו של הלוקח (שהרי חזקה מועלת אך ורק למחזיק). אלא בית דין יטען בשבילו דווקא במציאות שיש לו שנות חזקה שאז גם המוכר היה נאמן מדין חזקה שיש עמה טענה.

ה. למדנו בגמרא (דף מא ע"ב) כי הלוקח יהיה נאמן בשני אופנים:

1) בטענת "קמאי דידי זבנה מינך מהימן מיגו דאי בעי א"ל אנא זבנתה מינך". (לפי שיטת התוספות גם ב"מיגו דאי בעי אמר לא היתה שלך מעולם" כאשר ללוקח לא היתה חזקה).

2) כאשר הלוקח מביא עדים שהמוכר גר בשדה לפחות יום אחד (אם הוא צריך חזקת שלש שנים או לא -תלוי במחלוקת רשב"ם ותוספות).

מתלבטים הראשונים האם הלוקח יהיה נאמן גם בטענה המשלבת את שתי הטענות הראשונות יחדיו! כלומר האם הוא נאמן בטענת קמאי דידי דר בה חד יומא במיגו; או שמא נאמר שהלוקח נאמן בטענת דר בה חד יומא רק על ידי עדים כפי שמובא בגמרא, "אית לך טהדי דדר בה איהו דזבנת מיניה ואפילו חד יומא"?

שיטת התוספות: התוספות² כותב במפורש שהלוקח נאמן בטענת קמאי דידי דר בה חד יומא, כשם שהוא נאמן בטענת קמאי דידי זבנה מינך. וז"ל: "אי הוה טעין קמי דידי זבנה מינך או דר בה חד יומא היה נאמן, אף על פי שלא החזיק שלש שנים מיגו דאי בעי אמר לא היתה שלך מעולם".

מדוע אם כן הגמרא כותבת שהלוקח נאמן בטענת דר בה חד יומא במציאות שיש עדים על כך, ואין היא כותבת שהוא נאמן בטענה זו גם במיגו? על כך עונה התוספות כי הגמרא(בדף מא ע"ב) מדברת על מציאות שהלוקח טען בתחילה מפלניא זבינתה דזבנה מינך, ורק לאחר מכן כאשר הוא ראה שלא יזכה בטענה זו הוא ניסה לתרץ את דבריו. לכן שם באמת הוה יהיה נאמן בטענת דר בה חד יומא רק במידה ויהיו לו עדים, ולא בטענת מיגו - משום שזהו מיגו למפרע ואין אומרים מיגו למפרע. כלומר כאשר נראה מדברי הלוקח שטענותיו אינן אמיתיות, והוא אומרם אך ורק אחרי שהתברר לו שהוא לא יוכל לזכות בשדה בטענתו הקודמת - הוא לא נאמן במיגו זה. אולם במידה והלוקח היה טוען מיגו זה מלכתחילה - הוא היה נאמן.

לטענת התוספות כוונת הגמרא שכתבה שהלוקח נאמן בטענת קמאי דידי זבנה מינך במיגו היא שאם היה טוען כך מלכתחילה - היה נאמן,

ולא שהוא נאמן בטענה זו גם עכשיו, שהרי זה הפך להיות מיגו למפרע אחרי שהלוקח אמר מפלניא זבינתה דזבנה מינך. (כשם שאם הוא טוען עכשיו קמאי דידי דר בה חד יומא זהו מיגו למפרע.)

והנה ברור כי גם לדעת התוספות שסובר שטענת קמאי דידי דר בה חד יומא במיגו היא טענה טובה, הסיבה לנאמנות שלה שונה מהנאמנות של טענת דר בה חד יומא בעדים.

לכאורה לא היה מקום לחלק בין הטענות. המיגו בטענת קמאי דידי דר בה חד יומא מחזיק את הטענה הזאת כטענה אמיתית, והלוקח זוכה בשדה אחרי שבית דין טוענים עבורו שהמוכר קנה את השדה מן המערער אע"פ שאין לו שנות חזקה. לפי זה צריך היה להיות מובן כי במקרה שהלוקח טוען מפלניא זבינתה דזבנה מינך ויש לו עדים שהמוכר גר בה יום אחד - בית דין יטענו בשבילו שהמוכר קנה את השדה מן המערער אע"פ שאין לו שני חזקה.

אולם אנו רואים כי התוספות לא מסתפק בכך. הוא כותב במפורש מאוחר יותר בשם הרשב"א (ר"ש משאנץ) כי הלוקח נאמן בטענת מפלניא זבינתה דזבנה מינך אם יש לו עדים שהמוכר גר בה יום אחד.

יתר על כן, אנו רואים כי ר"י (בתוספות שם) לכאורה חולק על הדין הזה, אע"פ שנראה שאין חולק על הדין הראשוני של קמאי דידי דר בה חד יומא נאמן במיגו. לכן נראה לומר כי יש לחלק בין שני הדינים הללו.

ועיין בדרישה (טור חו"מ קמ"ו ס"ק כ"ד) בדעת הר"י כי בטענת מפלניא זבינתה דזבנה מינך יש להסתפק אם בית דין יטענו בשבילו (אע"פ שיש לו עדים שהמוכר גר בה), משום שאחרי שהוא הודה שהקרע היתה של המערער השדה מוחזקת אוטומטית ביד המערער, ולא ברור אם בית דין יכולים להוציא ממנו את המוחזקות הזאת. לעומת זאת אם הלוקח טוען מפלניא זבינתה דזבנה מינך ומיד לאחר מכן הוא מוסיף ודר בה בפני חד יומא - השדה לא עוברת לרשות המערער, ופשוט שבית דין טוענים עבור הלוקח והשדה נשארת אצלו.

ועיין בדברי הרמב"ן שגם משם ברור שהמקור של שני הדינים הללו שונה. שהרי הרמב"ן²² מסכים עם דברי הר"ש משאנץ ולעומת זאת²³ אין הוא מקבל את ריש דברי התוספות שאומר שהלוקח נאמן בטענת קמאי דידי דר בה חד יומא במיגו.

22. חידושי הרמב"ן, ב"ב דף ל ע"א ד"ה "הכי גרסינן" מהמילים "והוי יודע".

23. חידושי הרמב"ן, ב"ב דף מא ע"ב ד"ה "הא דאמר ליה ר' חייא".

שיטת הרשב"ם: ברור כי הדיון בשאלה זו ברשב"ם יהיה אך ורק במציאות שללוקח יש שנות חזקה. כבר אמרנו כי נראה מדבריו שהלוקח לא נאמן במיגו של לא היו דברים מעולם. (על כן הלוקח נאמן בטענת קמאי דידי זבנה מינך רק כאשר יש לו שני חזקה.) לכן פשוט שאם ללוקח אין שנות חזקה, הוא לא יהיה נאמן בטענת קמאי דידי זר בה חד יומא, שהרי אין לו מיגו.

לפיכך הדיון שלנו מתמקד במציאות שללוקח יש חזקה. השאלה הנשאלת ברשב"ם היא האם הלוקח נאמן בטענת קמאי דידי זר בה חד יומא במיגו של מינך זבינתה?

והנה הרשב"ם¹⁶ בפרושו בדף ל ע"ב כותב שהלוקח נאמן בטענת זר בה חד יומא כאשר יש לו עדים המעידים על כך. לעומת זאת הוא לא כותב שהלוקח נאמן בטענה זו גם במיגו. לכן נראה לכאורה לומר שלדעת הרשב"ם הלוקח לא נאמן בטענת קמאי דידי זר בה חד יומא במיגו.

אולם מצד שני עדיין אפשר לומר שגם לדעת הרשב"ם הלוקח נאמן במיגו זה. הוא כתב שהלוקח נאמן בטענה זו דווקא כאשר יש לו עדים על כך משום שזהו המקרה המופיע בגמרא בדף מ"א ע"ב, אולם בהחלט יתכן שגם הרשב"ם מסכים שהלוקח נאמן בטענת קמאי דידי זר בה חד יומא משום מיגו.

ואמנם המהרש"א בדף ל ע"א בד"ה "לאו קמודית" מבין שזוהי דעתו של הרשב"ם. הוא מצטט את דברי הרשב"ם "א"נ יש לו עדים שהחזיק בה המוכר יום אחד" וכותב על כך: "הוא הדין בלא עדים אם הוא אומר שהיה המוכר זר בה חד יומא נאמן במיגו דאי בעי אמר מינך זבינתה ואכלתיה שני חזקה. אלא דנקט כולא מילתא דומיא דראיתו דהביא מהך דדר בקשתא דא"ל ר' חייא" וכו'. וכן המהרש"א כותב דברים דומים בד"ה "מפלניא זבינתה" (דף ל' ע"ב).

אף על פי כן נלפע"ד מפירוש הרשב"ם בדף מא ע"ב כי הלוקח נאמן בטענת זר בה חד יומא אך ורק בעדים. הגמרא כותבת שם כי הבא משום ירושה (או משום לקיחה) אינו צריך טענה כיצד השדה הגיע לידי אביו (או לידי המוכר), אולם הוא עדיין צריך ראיה לכך. כלומר עליו להוכיח שהמוכר זר בה חד יומא.

מפרש שם הרשב"ם בד"ה "אפילו חד יומא" וז"ל: "ושוב לא תצטרך להביא עדים שלקחה מבעליו אותו שמכרה לך משום דטוענין ליורש וטוענין ללוקח, דהבא משום ירושה ומשום מקח אינו צריך טענה אלא ראיה דזר בה המוכרה לו יום אחד בעי". דברים דומים הוא כותב בד"ה "מיגו דאי בעי אמר" וז"ל: "הואיל ואפילו יום אחד לא נראה דזר בה". או בד"ה "כותיה דרבי חייא" וז"ל: "דצריך להביא עדים שזר בה המוכרה לו יום אחד".

נראה מדברי הרשב"ם כאן כי טענת דר בה חד יומא היא ראייה טובה אך ורק בעדים. המושג ראייה כאן פירושו הוכחה מן המציאות שממנה מסתבר שהמוכר באמת קנה את השדה. כיצד תהיה הוכחה כזאת? כאשר אנשים ידעו שאכן המוכר גר שם, מוכח דדר בה. לעומת זאת, כאשר הלוקח טוען קמאי דידי דר בה חד יומא אפילו אם נאמר שהוא נאמן בטענה זו משום מיגו, עדיין אין כאן ראייה מציאותית. אם באמת הוא גר שם, מדוע אף אחד לא ראה אותו?

ואכן גם המהרש"א בדף מא ע"ב מודה שהלוקח יהיה נאמן בטענה זו רק בעדים. וז"ל בד"ה "א"צ טענה": "מפירושו נראה לכאורה כדעת המפרשים דדוקא בעי ראייה בעדים שדר בה יום אחד, אבל היורש אינו נאמן לומר קמאי דידי דר בה יום אחד במיגו דאי בעי אמר מינך זבינתה".

ועיין גם ב"כנסת גדולה" סימן קמ"ו ס"ק מ"ח שמדייק מדברי הרשב"ם "אי נמי יש לו עדים שהחזיק בה המוכר יום אחד", שדוקא בעדים הלוקח יהיה נאמן בטענת דר בה חד יומא. (וכן נראה מהטור בחו"מ קמ"ו.)

מהי הסברא לומר שהלוקח נאמן בטענת דר בה חד יומא בעדים ולא במיגו? לכאורה הלוקח נאמן בטענתו בגלל המיגו, ואז בית דין יטענו בשבילו כשם שהם טוענים עבורו כאשר הוא מוכיח את טענתו בעדים.

כתבו הנמוקי יוסף²⁴ ורבנו יונה²⁵ כי אומרים מיגו רק כאשר הוא יוצר וודאות מוחלטת. כלומר טענה יכולה לקבל נאמנות במיגו דווקא כאשר היא מכריעה את הדין לצד מסויים ללא שום ספק. אולם בטענת קמאי דידי דר בה חד יומא, גם אם אנו מקבלים את הטענה הזאת עדיין נשאר לנו ספק האם באמת המוכר קנה את השדה מן המערער, ואנו נזקקים לטענין של בית דין כדי שנקבל את הטענה. לכן, הלוקח לא יהיה נאמן כאן במיגו לומר קמאי דידי דר בה חד יומא אלא הוא נאמן בטענה זו רק בעדים.

שיטת הרשב"א²⁶: הרשב"א בחידושו לדף מא ע"ב מפרש כי הלוקח לא נאמן בטענת קמאי דידי דר בה חד יומא במיגו משום שלא מסתבר לומר שהמערער מכר את השדה למוכר ואף אחד לא ראה את המוכר גר שם לפחות יום אחד. לכן כאשר הוא טוען קמאי דידי דר בה חד יומא קלושה טענתו, ובית דין לא טוענים בשבילו שהמוכר קנה את השדה מן המערער. (ועיין במה שכתבתי בדעת הרשב"ם ונלפע"ד שסברתו היא כסברת הרשב"א.)

24. נימוקי יוסף דף כב ע"א בדפי הרי"ף בד"ה "אי אית לך סהדי".
 25. עליות דרבנו יונה, ב"ב דף מא ע"ב ד"ה "ההוא דדר בקשתא".
 26. חידושי הרשב"א, ב"ב דף מא ע"ב ד"ה "אמר ליה אי אית לך סהדי".

ועיין בפירוש הרשב"א בדף ל ע"א ד"ה "מעשה דההיא דא"ל"
שסותר את דברי הרשב"א כאן, וכותב שהלוקח נאמן בטענת קמאי דידי
דר בה חד יומא. וז"ל: "ונראה דאפילו ליכא עדים דדר ביה קמא חד
יומא, אלא שהלוקח הזה אומר כן שבפניו דר ביה מוקמינן ליה בידיה,
דהפה שאסר הוא הפה שהתיר".